

JOHN LOCKE VE DAVID HUME'DA SİYASİ İKTİDARIN MEŞRUIYETİNİN KAYNAĞI

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 77, Yaz 2023, ss. 231-251.

Geliş Tarihi: 27.04.2023 | Kabul Tarihi: 28.07.2023

DOI: 10.58634/felsefedunyasi.1288658

Umut DAĞ*

Giriş

Siyasal iktidarın meşruiyeti ve varoluş gayesinin ne olduğu siyaset felsefesinin en önemli problemlerinden birisi olagelmıştır.¹ Siyasi iktidar nedir? Siyasi iktidarın var oluş gayesi nedir? Siyasi iktidarın bu bakımdan görevleri ve sınırları nelerdir? Neden insanlar siyasi iktidara tabi olurlar? Bu sorular siyaset felsefesinde bilhassa devletin varlığı ve meşruiyeti ile ilgili temel sorulardır. Bu sorulara verilecek yanıtlar aynı zamanda nasıl bir siyasi düzen içinde yaşadığımızı ve başka türlü bir siyasi düzenin imkânını göstermesi bakımında da hayati öneme sahiptir. Popüler gibi görünen fakat esasında oldukça temel ve hayati öneme sahip olan güvenlik- özgürlük dengesi tartışmalarının gerisinde de yukarıda bahsi geçen temel sorulara vereceğimiz yanıtlar belirleyici olacaktır. Siyaset felsefesi filozofları hayatımızı en temelden ve şümüllü bir biçimde etkileyen bu sorunları düşüncenin konusu yaparak bize pratik yaşamın mahiyeti üzerine farklı bakış açıları ve bilgiler sunarlar. Modern siyaset felsefesi geleneği zikrettiğimiz sorulara aranan yanıtlarla başlamıştır, diyebiliriz. Bu yanıtlardan belki de en önemlisi ve kabul göreni toplum sözleşmesi kuramıdır. Toplum sözleşmesi kuramı Hobbes ile başlayan sonrasında John Locke ve J. J. Rousseau ile geliştirilen ve siyasal iktidarı sözleşme üzerinden temellendiren bir kuramdır. Toplum sözleşmesi

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-2576-2146, e- mail: u.dag@alparslan.edu.tr

1 Siyasi iktidar zor kullanma yetkisini elinde bulunduran, belirli bir toprak parçasında yer alan bir kurumlar bütünü olarak tanımlanır (Hall, Ikenberry, 2000: 11). Bundan sonraki satırlarda siyasal iktidar kavramı Locke'un ve diğer toplum sözleşmesi filozoflarının işaret ettiği devlet kavramının yerine kullanılmıştır. Doğa durumu ise siyasal iktidarın yani devletin olmaması biçiminde verilmiştir.

kuramının özellikle Locke tarafından ortaya konan versiyonu modern anlamıyla liberal demokratik devletlerin nasıl bir yapıya ve hangi karakteristik özelliklere sahip olduğunu anlamak açısından oldukça önemlidir.

Aydınlanma felsefesinin ilham kaynağı olan en önemli filozoflardan birisi olan John Locke, kendi döneminde feodalizm ve monarşi gibi katı bir biçimde inşa edilmiş hiyerarşik siyasal düzenleri düşünsel açıdan doğrudan hedef almış ve bu yönetim biçimlerine karşıt bir biçimde eşitliği ve özgürlükleri siyasal düzenin nihai gayesi yapmıştır. Locke bu bağlamda şu düşünceyi açık biçimde savunur: “Dediğim gibi bütün insanlar doğal olarak özgür, eşit ve bağımsızdır, hiç kimse mülkünden atılamaz ve kendi rızası olmaksızın bir başkasının siyasal iktidarına tabi kılınmaz” (Locke, 2020: 233). Locke’un siyaset felsefesini en veciz biçimde özetleyen bu cümleler yeni bir siyasal düzenin de habercisidir. Dönemin köle- efendi ilişkisi ya da kral ve tebaası biçiminde inşa edilmiş eşitsizlik üzerine kurulu siyasal düzenleri karşısında ortaya koyduğu bu ifadeler onun tasavvur ettiği siyasal iktidar biçimini anlamak açısından oldukça önemlidir. Özgürlük, eşitlik, bağımsızlık, mülkiyet hakkı ve bireysel rızaya dayalı bir siyasi iktidarın varlığını ve meşruiyetini teorik açıdan temellendiren bu düşüncelerin daha sonra Fransız Devrimine ilham kaynağı olduğu ve Amerika’nın Anayasasında yer aldığı bilinen bir gerçektir. Buna ek olarak Locke’un siyaset felsefesine en önemli katkısı ise yukarıda bahsi geçen düşünceleri siyasi iktidarın yani devletin varlığını gerekçelendiren sistematik ve normatif bir kuramla ifade etmiş olmasıdır. Bahsi geçen kuram toplum sözleşmesi kuramıdır. Onun önemi ve özgünlüğü hem gerekçelendirme açısından yeni bir bakış açısı sunması hem de kendinden evvelki siyaset felsefelerinden farklı ve yeni bir tür toplum tasavvuru sunmasıdır.

Toplum sözleşmesi kuramına yönelik ilk eleştiriler İskoç Aydınlanma geleneğinin en önemli filozoflarından David Hume tarafından dile getirilmiştir. Kuramın ortaya çıktığı ve geliştiği dönemde Hume’un yaptığı eleştirileri anlamak günümüzdeki tartışmalara da ışık tutacaktır. Hume toplum sözleşmesi kuramına yönelik eleştirileri yaparken yukarıda bahsi geçen filozoflardan bizzat John Locke’a referans vererek onun ortaya koyduğu toplum sözleşmesi kuramını hedef alır.² David Hume, Locke’un toplum sözleşmesi kuramının yaslandığı iki temel iddiayı eleştirir. İlk iddia Locke’un siyasal iktidar öncesini ifade eden doğa durumu kavramı hakkındadır. Hume’a

2 Hume “*Toplumsal Sözleşme*” başlıklı yazısında Locke’tan alıntı yaparak onu eleştirir. Hume dönemin liberal düşünceleri savunan Whig partisine yön veren Locke’un toplum sözleşmesi kuramını da yine dönemin muhafazakâr düşünceleri savunan Tory partisinin savunduğu pasif itaat fikrine de karşı çıkar. Ona göre birisi mutlak özgürlük diğeri ise mutlak itaati savunmaktadır. Hume bu iki fikri de aşırı bulur (Hume, 2017: 357).

göre tarihte böyle bir zaman olmamış ve yaşanmamıştır (Hume, 2017: 340). İkinci iddia ise Locke'un insanların siyasal iktidara katılmalarında rızanın esas olduğuna dair düşüncesidir. Hume'e göre tarihsel verilere baktığımızda insanların siyasal iktidara katılmalarında ve tabi olmalarında genel olarak baskı ve işgal gibi başka nedenler daha çok ön plana çıkar. Hume hem 'doğa durumu' hem de 'rıza' kavramının siyasal iktidarın varlığının doğru bir açıklamasını vermediğini düşünür. Hume, Locke'un bahsi geçen iddialarının her ikisini de tarihten örnekler göstererek yanlışlar. Bundan dolayı o Locke'un toplum sözleşmesi kuramını tarihsel olgulara dayanmayan spekülative bir kuram olarak görür (Hume, 2017: 345).

Hume siyasal iktidarın varlığıyla ilgili başka türden bir açıklama biçimine gider. Bu spekülative ve kurgusal olmaktan çok tarihe ve insanlığın deneyimlerine başvurarak yapılan bir açıklamadır. Onun bu türden bir açıklama biçimini seçmesinde hem ampirist hem de tarihçi bir filozof olmasının katkısı büyüktür. Bununla beraber Hume İskoç Aydınlanma geleneğinin en önemli temsilcilerinden biridir. Bu bakımdan onun felsefesi bu geleneğin izlerini taşır. Bu gelenek insan doğası ve tarih temalarını genel olarak felsefenin en temel problemleri olarak görmüştür. İskoç Aydınlanması filozofları insanı tarihin şekillendirdiği bir ürün olarak görmüşlerdir. Bu bakımdan insana dair her şey de tarihsel gelişme takip edilerek anlaşılabilir. İnsan bu tarihsel gelişiminin neticesinde değişmeye ve gelişmeye uygun bir varlık olarak görülmüştür (Murteza, 2020: 16). Tarihle bu kadar yakından bir ilişkide olan ve İskoç aydınlanma geleneğinin en önemli temsilcilerinden birisi olan Hume'un siyasal iktidarın varlığını açıklamada ön plana çıkardığı kavram ise deneyimle doğrudan ilişkili olan fayda kavramıdır. Bu çerçevede o insanlığın deneyimi neticesinde ortaya çıkan örneklerle başvurarak siyasal iktidara katılımlarda her ne kadar işgal ve baskı gibi nedenlerin varlığına işaret etse de onun devamlılığını sağlayan esas unsurun fayda olduğunu düşünür. Hume fayda kavramını genelin ortak çıkarları olarak kullanır.

Bu çalışmada Hume'un siyasal iktidarın varlığı ve devamlılığıyla alakalı Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yönelik karşıtlığı bağlamında devlet anlayışları karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilecektir. Bu karşıtlığın geri planında Hume'un siyaset felsefesi problemlerine yaklaşırken tarihsel metodolojiyi kullanması ve genel olarak siyasal düzenin oluşmasında fayda kavramını esas alması ana nedenler olarak ortaya konacaktır. Bununla beraber Hume'un, Locke'un toplum sözleşmesi karşıtlığına rağmen, siyasal iktidarın var oluş gayesi söz konusu olduğunda onunla hem fikir olduğu gösterilecektir. Siyasal iktidarın var oluş gayesinin bilhassa mülkiyeti korumak olduğu hususunda her iki filozof aynı kanaattedir. Hume için özel mülkiyet

genelin ortak çıkarlarının temel bir bileşenidir ve devlet tarafından kişilerin özel mülkiyeti korunmalıdır. Bundan dolayı Hume Locke'un öne sürdüğü toplum sözleşmesi karşıtı bir siyaset felsefesi yapmaktan ziyade hem ona eleştirel duran hem de bazı konularda ona katılan bir filozoftur. Çalışmada toplum sözleşmesi kuramcıları ile bu kuramı savunan çağdaş siyaset filozofu David Gauthier ve bunun yanında Wolin, Bucke ve Catiglone gibi Hume yorumcularının görüşleri de ele alınmıştır.

Gauthier, Hume'un siyasi iktidarın varlığı ile ilgili görüşlerinden esasında toplum sözleşmesi kuramıyla aynı yerde durduğunu ve ona karşıt olmadığını iddia eder. Onun bakış açısından Hume ve Locke siyasi iktidarın varlığını açıklama hususunda aynı görüşleri paylaşırlar. Gauthier Hume'un siyasi iktidarın varlığı açıklamada toplum sözleşmesi kuramcılarıyla aynı kanaatte olduğunu iddia eder (Gauthier, 1979: 17). Ancak, Hume'un toplum sözleşmeleri gibi siyasi iktidarı açıklamadığını ve kurama oldukça sert eleştiriler yönelttiği göz ardı edilmemelidir. Nitekim, Bucke ve Catiglone'nin de ifade ettiği gibi Hume siyasal iktidar ve sosyal kurumlar üzerine olan tartışmada yalnızca sosyal kurumların ve siyasal iktidarın nasıl ortaya çıktıklarını açıklama babında toplum sözleşmesi kuramının başarısız olduğunu açıklamaz aynı zamanda temel sosyal kurumların insanın doğal hislerinde karşılık bulmadığını gösterir (Bucke, Catiglone, 1991: 461). Bu çerçeveden hareketle bu çalışmada ayrıca Gauthier'in aksine Hume'un belli açılardan Locke'un toplum sözleşmesi kuramına karşı olduğunu ve belli açılardan da ona katıldığını göstereceğiz. Çalışma birçok alanda eserler yazmış olan bu iki önemli filozofun yalnızca siyaset felsefeleri ile sınırlandırılmıştır.

John Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı

17 ve 18. yy'da Thomas Hobbes, John Locke ve J.J. Rousseau tarafından geliştirilen toplumsal sözleşme kuramı siyasal iktidarın meşruiyetini gerekçelendirmede sözleşmeye katılan kişilerin ahlaki ve politik yükümlülüğünü açıklaması açısından felsefi bir temel oluşturmuştur (Bouche, Kelly, 1994: 13). Toplum sözleşmesi kuramı en nihayetinde iktidara tabi olanları sözleşme kavramı çerçevesinde ele alan ve bu bağlamda siyasal iktidar analizini sunan önemli bir kuramdır (Lessnoff, 1986: 2). Toplum sözleşmesi kuramında iki temel kavram merkezi öneme sahiptir. Bunlarda ilki doğa durumu ve ikincisi de toplum sözleşmesidir. Kuram siyasal iktidarın varlığını ve meşruiyetini gerekçelendirirken bu iki kavrama başvurur. İşte bu kuram doğa durumu tasvirine ve bundan medeni bir biçimde çıkışın yolu olan toplum sözleşmesi kavramlarına dayanır. Devletin olmadığı yani toplum sözleşmesine henüz geçilmemiş doğa durumunda insanları bencilce hareket eden ve

rekabet halinde tasvir eden Hobbes doğa durumunu insanlar birbirlerine karşı savaş halinde oldukları bir durum olarak tasvir eder (Hobbes, 2017: 100- 101). Öyle ki, Hobbes siyasal iktidarın olmadığı ve insanlar arasında bir sözleşmenin henüz yapılmadığı doğa durumunu şöyle tasvir eder:

Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir: ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik... Ne yeryüzü hakkında bilgi; ne zaman hesabı; ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer (Hobbes, 2017: 101).

Hobbes'a göre böylesi trajik bir durumdan çıkmanın yegâne yolu aklının ortaya koyduğu doğa yasalarına uyarak gönüllü bir biçimde bir toplum sözleşmesine dâhil olmaktır. Zira insanların bu durumda ne can ne de mal güvenliği vardır. Hobbes'un öne sürdüğü on dokuz doğa yasasından ilk ikisi oldukça önem arz eder. Bu esasında toplum sözleşmesinin nedenini ve gayesini açıklar. Bu iki yasaya göre insan bu doğa durumundan akıl yoluyla çıkmak için barışı aramalı ve barışı korumak için de haklarını üst bir otoriteye sözleşme yoluyla bırakmalıdır (Hobbes, 2017: 104). Bütün bu açıklamalardan da anlaşılabilen gibi toplum sözleşmesi kuramı siyasal iktidarın varlığını doğa durumundan sözleşme durumuna geçişle açıklar. Ruby'nin de ifade ettiği gibi toplum sözleşmesi kuramındaki doğa durumu ve ondan sözleşmeye geçiş "toplumsallığın güncel gereklerini (özgürlük, eşitlik, güvenlik) tahayyül etmeyi ve siyasal olanın modern tanımını anlamayı kolaylaştıran bir mantık figürüdür" (Ruby, 2012: 80). Bu bağlamda Hobbes'un ortaya koyduğu toplum sözleşmesi kuramında devlet doğal bir oluşum değil yapay bir oluşumdur. Hobbes devleti yani siyasal iktidarı insanların barışı aramak ve bu çerçevede insanların haklarını korumak için oluşturdukları yapay bir oluşum olarak tanımlar (Hobbes, 2017: 164). Diğer önemli toplum sözleşmesi kuramcısı John Locke Hobbes'un ortaya koyduğu bu düşünceleri daha ileri bir aşamaya taşır. O toplum sözleşmesi kuramını liberal düşünce için bir model olarak ortaya koyar.

Locke da Hobbes gibi siyasal iktidarı açıklarken doğa durumu ve toplumsal sözleşme kavramlarına başvurur. Doğa durumunda insan Locke'a göre doğadan sahip olduğu temel hakları olan yaşama, mülkiyet ve özgürlüklerini korumak için doğal bir yetkiye sahip olur. İnsan üst ve bağlayıcı bir otoritenin olmadığı bu durumda canına kastedilmesi halinde doğa yasası gereği karşısındaki kişiyi cezalandırabilir. Locke'a göre bir toplumun üyeleri bu doğal iktidar hakkından feragat edip bunu siyasal iktidara devrettiğinde siyasal toplum meydana gelmiş olur. Bu doğrultuda toplum sözleşmesiyle

birlikte bireylerin kendi cezalandırmaları devre dışı olup bu yetki siyasal iktidara devredilir (Locke, 2020: 226). Hobbes'tan farklı olarak Locke doğa durumunu herkesin herkese karşı savaş halinde olduğu bir durum olarak görmez. O bundan ziyade doğa durumunu bir belirsizlik durumu olarak görür ve insanların birbirlerine karşı iyi de davranabileceklerini düşünür. Esasında ortada bir üst otorite ve yasalar olmadığından insanlar arasında anlaşmazlıkları çözecek bir mekanizma yoktur. Bununla beraber insanların doğa durumundan kaynaklı sahip oldukları doğal yetkilerini nasıl kullanacakları da belli değildir. Bu belirsizlik de haliyle korku ve tehlikeye yol açar. Yine doğa durumunda insan herhangi bir anlaşmazlık ya da çatışma söz konusu olduğunda ortada bir üst otorite olmadığından kendisini yargıç konumunda görerek tarafsız bir yargılama yapamayabilir. Cezalandırırken bunun ölçüsünü kaçırıp oldukça kötü eylemlere sebep olabilir. Locke'a göre üst bir otoritenin olmadığı doğa durumunda insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü hususunda belirsizlik hâkim olduğundan ve cezalandırmaya sıra geldiğinde de tarafgirlikle baş başa kaldığından doğa durumu devam ettirilecek bir durum değildir. İnsanlar bunun önüne geçmek için doğa durumundan çıkıp toplum sözleşmesi aracılığıyla siyasal topluma katılırlar (Locke, 2020: 253- 254). Tehlikeye açık olmak ile savaş halinde olmak oldukça farklı anlamlara gelir. Ayrıca Locke doğa durumunun tehlikeye açık olduğu kadar barışçıl yaşama da açık olduğunu vurgular.

Locke insanların doğa durumunda doğa yasasını (insanların yaşam hakkına saygı gösterme) gözetip insanlara karşı şiddete başvurmaktan bir yaşam sürdürebilme özelliğine de sahiptir (Locke, 2020: 171). Riley'in de ifade ettiği gibi, buradaki amaç siyasi iktidarın varlığını herkesin kendi özgürlükleri ve sorumluluklarına dayandırmaktır (Riley, 1982: 8). Locke'un doğa durumu kavramına yüklediği anlamı kısaca özetlersek insanlar doğa durumunda birbirleriyle savaş halinde olan düşmanlar olmaktan ziyade barışa meyilli ancak belirsizliğin olduğu bir haldedirler. Bundan dolayı anlaşmazlıklar karşısında çözüm sağlayacak bir üst otoritenin olmayışı korku ve belirsizliğe yol açar. Buna son vermek için de insanlar bir üst otoriteye yani siyasal iktidara yetkilerini devredecekleri bir toplum sözleşmesi yaparlar.

John Locke'da Siyasi İktidar ve Mülkiyet İlişkisi

Locke'un bu görüşlerine ek olarak ve onu özgün kılarak sonraki siyaset felsefesini de önemli ölçüde etkilemiş olan asıl düşünce mülkiyet üzerine yazdıklarıdır. Locke kendi siyaset felsefesini ortaya koyduğu "Yönetim Üzerine İki İnceleme" eseri dikkatle okunduğunda onun siyasal iktidar kavramını kullandığı cümlelerin neredeyse hepsinde mülkiyet kavramını da onunla

birlikte kullandığı fark edilecektir.³ Bu elbette Locke tarafından yapılmış bilinçli bir seçimdir. Locke için siyasal iktidarın var oluş gayesi bir şekilde mülkiyetle ilişkili biçimde anlaşılmalıdır. Locke'un ifade ettiği haliyle bunlardan birkaçı şöyledir:

Böylece ben, siyasal iktidardan mülkiyeti düzenleyip korumak için ölüm cezası ve dolayısıyla ondan daha hafif bütün cezaları da kapsayan yasa yapma hakkı ve bu yasaları uygulamak ve devleti dış zararlara karşı korumak amacıyla kamu gücünü kullanmayı ve bütün bunları yalnızca toplumun yararı için yapmayı anlıyorum (Locke, 2020: 168).

Yine aynı metinde Locke siyasal iktidar ve mülkiyet arasındaki ilişkiyi şöyle tanımlar: “Bu yüzden insanların devletler olarak bir araya gelip kendilerini bir yönetimin altına sokmalarının en büyük ve asli amacı mülkiyetlerinin korunmasıdır, doğa durumunda bununla ilgili birçok eksik vardır” (Locke, 2020: 253- 254). Bütün bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Locke için siyasal iktidarın asli var oluş gayesi mülkiyetleri korumaktır. Ancak Locke'un mülkiyet kavramının alışlageldiği haliyle metalara karşılık gelen maddi mülkler olarak kullanmadığını vurgulamak gerekir. O mülkiyeti daha geniş bir anlamda kullanır. Locke doğa durumundan çıkıp siyasal iktidara tabi oluşu anlatırken mülkiyet kavramını nasıl tanımladığını da açıklar. Onun ifadeleriyle “bu yüzden daha önceden bir araya gelmiş olanlara katılıp topluma dâhil olmayı amaçlaması ve istemesi ya da benim genel olarak mülkiyet ismiyle adlandırdığım hayatlarını, özgürlüklerini ve servetlerini ortaklaşa korumak için bir araya gelme düşüncesine sahip olması sebepsiz değildir” (Locke, 2020: 253). O halde Locke mülkiyeti basitçe elde edilen ya da sahip olunan maddi nesnelere ve mülkler olarak görmez. Mülkiyet Locke için bundan daha fazlasıdır. Hayatlarımız, özgürlüklerimiz ve servetlerimizin tümü mülkiyetimizdir.⁴ Locke canımızı, bedenimizi, sahip olduğumuz özgürlüklerle güçlerimizi ve bu güçlere dayanarak emeğimizle ortaya koyduğumuz ürünleri de mülkiyet olarak gören yeni ve farklı bir bakış açısı sunar. Cohen'e göre Locke'un öne sürdüğü mülkiyet anlayışında insan kendi kendisinin sahibidir. Bu kendi kendinin sahibi olma “self- ownership” kavramı insanın bedeninin ve taşıdığı güçlerin de sahibi olduğu ve onu istediği

3 Bakınız (Locke, 2020: 168, 226,249, 253, 254, 256, 259, 264).

4 Locke'un köleliği reddetmesindeki temel neden de mülkiyetle ilişkilendirilerek anlaşılabilir. Locke kölenin mülkiyet edinme hakkı olmadığından haliyle özgür ve eşit de olmadığını ifade ederken, bunun onun siyasal iktidara dâhil olmasını da engellediğini gösterir (Locke, 2020: 225). Mülkiyetin önemi Locke'tan sonra bu konuda yazan diğer filozoflar tarafından da vurgulanmıştır. Her ne kadar siyaset felsefesi açısından adalet ve özgürlükler gibi birçok konuda Locke'tan farklı düşünse de, Hegel de mülkiyetin bireyselleşmenin en somut ifadesi olduğunu dile getirmiş. O bu bağlamda Platon'un özel mülkiyeti yasaklamasını şahsa karşı işlenmiş suç olarak görmüştür (Hegel, 2015: 79).

gibi tasarruf etme hakkı olduğunu imler (Cohen, 2014: 103). Bu bakımdan mülkiyeti ifade eden anlamıyla hayatlarımız ve özgürlüklerimiz bize aittirler. Onların zorla başkalarınınca ele geçirilmemesi için de siyasal iktidara ihtiyacımız vardır. Bu daha sonra insan hakları düşüncesinin yaslanacağı temel fikirler olacaktır. Zelyüt'ün deyişiyle "Locke, insanların haklarının devredilemez karakterine ısrarlı bir vurgu yapar; bu vurgu da onu, politik toplumun insanların rızasına dayanmak olduğunu kanıtlamaya götürür" (Zelyüt, 2017: 82). Mülkiyet fikriyle ön plana çıkarılan şey ise insanın ihlal edilemez haklara sahip bir birey olduğu fikridir. Bu düşüncelerde modernitenin önemli bir sacayağı olan bireysellik fikri vurgulanır.

Locke tüm paternal iktidarlara ve bu bağlamda bireyselliği yok sayan feodalite ve monarşi gibi siyasal yapılara karşı duran bir filozoftur. Nihayetinde John Locke toplum sözleşmesi kuramında mülkiyet kavramını geniş bir anlamda kullanarak temel hak ve özgürlüklerin devlet tarafından korunmasını temel sav olarak öne sürer. Bu çerçevede ön plana çıkan bir diğer kavram da rıza kavramıdır. Locke insanların rızasına dayanmayan ve çoğunluğun karar veremediği bir siyasal toplumun yekpare bir vücut olarak devam edemeyeceği ve nihayetinde derhal dağılacağını öne sürer. Bununla beraber dünya üzerinde meşru bir hükümeti başlatabilen yegâne unsur da bu çoğunluğun rızasıyla kuruluyor olmasıdır (Locke, 2020: 235). Locke'un görüşleri bu açıdan liberal siyaset felsefesi ile insan hakları üzerine önemli bir başvuru kaynağı olmuştur.

David Hume'un John Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramına Eleştirisi

Hume'un eleştirileri Locke'un siyasal iktidarın varlığıyla ilgili öne sürdüğü iki temel iddiaya yöneliktir. Locke bu iddialarını toplum sözleşmesi kuramının ana dayanakları yapmıştır. İlk iddia siyasal iktidarın nasıl kurulduğuna dairdir. İkinci iddia ise ilkiyle bağlantılı biçimde Locke'un toplum sözleşmesi kuramında öne sürdüğü siyasal iktidarı meşru kılan şeyin ne olduğu konusuna dairdir. Hume siyasal denemeler başlığı altında yazdığı "*Yönetimin Kökeni*" ve "*Toplumsal Sözleşme*" başlıklı iki metninde Locke'un ortaya koyduğu iddialara eleştirilerini net bir biçimde ortaya koymuştur. Hume doğrudan Locke'un *Yönetim Üzerine İki İnceleme* adlı eserinden alıntı yaparak onun toplum sözleşmesi kuramını spekülâtif bulduğunu söyleyerek şöyle bir eleştiri yöneltir:

Böyle bir kuramın yanlış olduğunu gösteren en açık kanıt, kuramın çelişkilerine yol açtığı, insanlığın ortak duygularına ve bütün çağların ve bütün

ulusların düşünce ve uygulamalarına zıt düştüğünün anlaşılmasıdır. Bütün meşru yönetimlerin bir toplum sözleşmesine ya da halkın rızasına dayandığını kabul eden öğreti açıkça bu türden bir öğretilerdir; bu öğretinin ateşli taraftarları, mutlak monarşinin sivil toplumla uyuşmadığını, dolayısıyla sivil bir yönetim şekli olmayacağını; bir devletin baş yöneticisinin, herhangi birinin mülküne, onun ya da temsilcilerinin onayını almadan, vergi veya yükümlülükler dayatma yoluyla el koyamayacağını savunmakta tereddüt etmez (Hume, 2017: 357).

Hume sözleşme kuramının tasvir ettiği bu durumu, Connif'in de ifade ettiği gibi, tarihsel metodolojiye başvurarak yanıqlamaya çalışır (Connif, 1976: 90). Kendisi önemli bir tarihçi olan ve *İngiltere Tarihi*'ni yazan Hume için bunu yapmak oldukça önemlidir. Bununla beraber Hume'un siyaset felsefesine yaklaşımı kendinden sonra farklı politik tutum takınan filozofları da etkilemiştir. Bütün bunlara rağmen onun görüşleri ve eleştirileri kendinden sonraki siyaset felsefesi tartışmalarında birbirinden farklı düşünce ekolleri üzerinde etki bırakmıştır. Wolin onun çalışmalarının hem liberalizm hem de muhafazakârlık üzerinde etkili olduğunu öne sürer. O Hume'un eleştirilerinin iki yönlü oluşuna dikkat çeker. Hume'un aydınlanma düşüncesinin rasyonalist ve evrenselci kanadına yönelik eleştirilerinin muhafazakârlık üzerinde etkili olduğunu söyler. Özel mülkiyete ve özgürlüklere olan vurgusu ve her türden gericiliğe karşı duruşu da liberalleri etkilemiştir (Wolin, 1954: 999)

Hume'un Siyaset Felsefesi Problemlerine Yönelik Tutumu: Tarihsel Metodoloji

Hume'a göre Locke'un toplum sözleşmesinin ortaya koyduğu biçimiyle bir başlangıca yani ilk olarak devletin sözleşme yoluyla kurulmuş olduğuna dair bir bilgiye tarihte rastlamamaktayız. Zira ona göre tarihe baktığımızda şunu görürüz: "Bugün var olan ya da geçmişte var olduğu bilinen neredeyse tüm yönetimler başlangıçta ya bir ayaklanma ya fetih üstüne ya da her ikisi üstüne kurulmuş olup, halkın rıza göstermesi veya gönüllü boyun eğmesi gibi bir kaygıları olmamıştır" (Hume, 2017: 340). Hume'un siyasi olaylara ve problemlere yaklaşımında şüpheli tavrı dışında bir de tarihsel metodolojiyi kullandığı iddiası da ön plana çıkan başka bir görüştür. Connif'e göre Hume siyaset felsefesi bakımından karşı olduğu görüşlerin yapıları genellemeleri tarihten örneklerle çürütmeye çalışır. Yine bu bağlamda ortaya konmuş birbirine karşıt görüşleri de tarihsel gerçekliklere uymuyor diye çürütmeye çalışır. Bunu yaparken de daha ılımlığı ve karşılıklı uzlaşmaya dayalı bir düşünceyi önerir. Bu onun görüşlerini tarihsel metodolojiye

dayandırmasından kaynaklanır (Connif, 1976: 90). Hume'un filozof olmak yanında tarihçi oluşu ve empirist felsefesi bu iddiayı güçlü kılmaktadır. Bu görüş aşağıda Hume'un eleştirileri ortaya konarken örneklerle açıklanacaktır. Hume devletlerin kuruluşunu tarihsel gerçekliklere dayanarak fetih ve ayaklanmalarla başladığını öne sürer. Hume kitapta İran, Çin, İspanya ve Hollanda gibi örneklere bakmamızı önerir (Hume, 2017: 340). Burada sözleşmeden ziyade şiddet ve güç kullanımı vardır. Yani sözleşme kuramının aksine tarihte önce şiddet ve güçle elde edilen topraklar vardır ve sonrasında da bunları gönüllü ya da gönülsüz kabul eden insanların oluşturduğu siyasi iktidarlar olmuştur. Hume bu doğrultuda hem ilk siyasi iktidarın hem de tüm yönetimlerin kuruluşunda doğa durumundan sözleşme durumuna geçiş gibi bir tarihsel olayın olmadığına dikkat çekerek toplum sözleşmesi kuramının tarihsel gerçekliklerle örtüşmediğini gösterir.

Hume'un bu eleştirisi Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yönelik öne sürdüğü ikinci eleştiri için de temel oluşturur. Burada Hume'un hedef aldığı kavram sözleşme kuramının siyasal iktidarın meşruiyeti temeline koyduğu "rıza" kavramıdır. Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Hume siyasal iktidarın oluşmasında ve devamında gönüllü bir katılım fikrini yadsımaz fakat o sadece gönüllü katılım başka deyişle rıza fikrinden hareketle yapılan açıklamaları yeterli ve gerçekçi bulmaz. Hume'a göre bunun dışında insanlar siyasal iktidarı meşru kabul ederken başka nedenlerin de etkisi altındadırlar. İnsanlar genel olarak bahsi geçen fetihler ve ayaklanmalar sonrasında oluşan devletlere katılırken var olan koşullardan dolayı ona itaat etme ve boyun eğme gibi başka nedenlerin etkisinde siyasi iktidara bağlı kalırlar. Öyle ki Hume açısından herhangi bir kişi yaşadığı toplumda siyasal iktidarın meşruiyeti yalnızca gönüllü katılım ve rızadır derse orada şu yaşanır: "yönetici derhal sizi kışkırtıcılıktan ve itaat bağlarını zayıflatmaktan içeri atıverir; tabii bizzat arkadaşlarınız sizi deli diye daha önce bir yere kapatmadıysa" (Hume, 2017: 341). Tarihe baktığımızda devletlerin oluşumu ve siyasal iktidarın meşruiyet şiddetle başlar ve sonrasında yönetim güçle desteklendiğinden katılım gönüllü bir seçenek olmaktan ziyade itaat ile olur (Hume, 2017: 345). Hume genel olarak siyaset felsefesi üzerine yazılarında hem geçmiş tecrübelerden hem de kendi yaşadığı çağdan somut örnekler verir. Onun politikaya ve politik olaylara bakışındaki esas odak noktası yasaların ve hükümetlerin toplum üzerindeki somut etkiler gözlemek ve onları yorumlamaktır (Pulkkinen, 2003: 38). Hume'un tarihten örneklerle siyasal iktidarı açıklaması ve buna dikkat çekmesi siyasetin toplumların tarihinden ve deneyimlerinden bağımsız olarak okunmaması gerektiği gibi bir düşüncüyü ortaya koyması açısından oldukça önemlidir (Bucke, Catiglo-

ne, 1991: 465). Yine benzer bir eleştiri çağdaş siyaset filozofu Robert Solomon tarafından yapılmıştır. Robert Solomon toplum sözleşmesi kuramının doğa durumu ve sözleşme ayrımı üzerinden yaptığı açıklamaları modern mitlerden biri olarak tanımlar. O da tıpkı Hume gibi bu ayrımı kabul etmez ve ayrımla birlikte ortaya konan düşünceleri eleştirir (Solomon, 2004: 55). En nihayetinde Hume, Locke tarafından normatif bir kuram biçiminde ortaya konan toplum sözleşmesi kuramının empirik verilerden yoksunluğunu net biçimde gösterir.

Hume'un Siyasi İktidarı Açıklamada Kullandığı Fayda Kavramı

Hume siyasi iktidarın meydana gelişinde sözleşme kavramı yerine faydayı temele alan bir açıklama biçimi sunar.⁵ Bu bakımdan Hume'un fayda kavramından ne anladığı ve bunu nasıl kullandığı açık kılınmalıdır. Hume fayda kavramını toplumun genel ortak çıkarı, toplumun sürdürülebilir birliği için uyulması gereken kurallar, ortak üretime katılma ve onun ürünlerinden yararlanma olarak kullanır. Hume Locke'un bahsettiği doğa durumu ve sözleşme ayrımı temelindeki açıklamadan farklı bir açıklama yapar. Ona göre faydayı aramızın nedeni toplumla güçlü bir bağımızın oluşu ve insanın yalnız yaşamasının imkânsız olmasıdır. Bunlar fayda kavramını insan ilişkilerinin temeline koyar (Hume, 2019: 77). Fayda bu bakımdan toplumsal düzenin hem meydana gelmesinde hem de devamındaki en etkili şeydir. Hume için fayda hem kişisel hem de genel mutluluğu kaynaştıran bir anlama sahiptir. Ona göre yaşadığımız toplumdaki aşırı sefalet ve neşeden yoksunluk hem bireysel olarak bizi rahatsız eder hem de toplumdaki genel mutluluğu aşağı çeker. Buradaki olaylara hizmet eden duygular ise haz ve acı duygularıdır. İyi olandan haz alırken kötü olandan acı çekeriz (Hume, 2019: 83). Fayda kavramının Hume açısından genelin mutluluğu olduğunu ve bunun da bireyleri doğrudan etkilediğini söyleyebiliriz. Ancak Hume'da fayda kavramını haz ve acı duygularına indirgeyemeyiz çünkü o bunun ötesinde siyasetin gayesi olabilecek toplumsal birliğin sürdürülmesi gibi bir düşünceyi de ön plana çıkarır. Bu bakımdan Hume'un fayda kavramı haz ve acı duygularının eşlik ettiği mutluluk düşüncesiyle birlikte toplumsal bir-

5 Bentham'dan evvel Hume fayda kavramını ahlak ve siyaset felsefesinde önemli bir kavram olarak ortaya koyar. Hume fayda kavramını insanların ortak çıkarı biçiminde ifade eder. Hume'dan sonra gelen Bentham bu kavrama yeni anlamlar yükleyerek onu bir ahlak felsefesi öğretisine dönüştürmüştür. Bentham'a göre ahlaki eylemlerin amacı mutluluktur ve mutluluk da fayda ile yani hazzın varlığı ve acının yokluğuyla ortaya çıkan bir şeydir. Bentham'ın bunu açık kılmak için fayda ilkesini öne sürer. Buna göre "çok sayıda insan için çok sayıda mutluluk" ahlak ve siyasetin temel ilkesi olmalıdır. (Bentham, 2000: 14). Bununla beraber faydacılığın siyasete uygulanması hususunda Bentham'ın Hume'dan etkilendiği öne sürülmüştür. Wolin'e göre Hume'un fayda üzerinden siyaset çözümlemeleri ve faydanın siyasette bir test görevi görmesi gibi düşünceleri Bentham'ın görüşlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Wolin, 1954: 999).

liğin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi kaygısını da içerir. Toplumun genel mutluluğunu bozan aşırı sefaletin de faydayı yok ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim aşırı sefalet sonuçları bakımından hırsızlık ve diğer suçlar ortaya çıkaracaktır. Bu da genel faydayı ortadan kaldırmaya ve genelin mutluluğunun aleyhine olacaktır. Bu bakımdan Hume'un açıklamalarını dikkate alarak en genel anlamıyla toplumun genel çıkarlarına hizmet eden her türden pratiğe faydalı eylem diyebiliriz.

Hume siyasal iktidarın meşruiyeti ve varlığını sürdürülebilmesi hususunu izah ederken toplum sözleşmesi kuramcılar gibi doğa durumundan kurtulmak ve aklın buyruğuna uyarak söz verip sözleşme yapmak türünden bir açıklama yerine toplumsal fayda temelinde bir açıklamanın daha doğru bir açıklama olacağını öne sürer. O bu görüşünü şöyle ifade eder: “Dolayısıyla, eşitliğin veya adaletin kuralları, içinde insanların yer aldığı bütünüyle belli bir devlete ve duruma bağlıdır, ayrıca bunlar, kendi köklerini ve var oluşlarını halkın katı ve düzenli riayetinden meydana gelen bu Faydaya borçludurlar” (Hume, 2019: 47). Yine başka bir yerde fayda kavramını açıklarken şu ifadeleri kullanır: “Adalete, sadakate, onura, bağlılığa ve saflığa gösterilen yüksek ilginin kaynağı odur” (Hume, 2019: 94). O, fayda kavramını genelin mutluluğunu ve toplumun çıkarlarını arttıran bir şey olarak gördüğünden onu bütün toplumsal düzenlerin temeline koyar. Bunu da açıkça şöyle ifade eder “Fakat hepsinin sözde geldiği son nokta, insan toplumunun çıkarı ve mutluluğudur. Bunun dikkate alınmadığı yerde, hiçbir şey adalet veya mülkiyet yasalarının hepsinden veya çoğundan daha tuhaf yapay ve hatta batıl görünmez” (Hume, 2019: 59). Buradan hareketle insanın bireysel mutluluğu ile genel fayda arasında yakın bir ilişki vardır. Bu bakımdan siyaset de ahlak da insanı mutlu kılmalıdır. Nitekim insan yaşamının praksisini meydana getiren ahlak ve siyaset alanı Hume'un felsefesinde birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki faydaya yapılan vurguyu onun ahlak anlayışında da görebiliriz. Hume ahlak felsefesinde fayda kavramını kullanırken onu haz ve acı duyumlarıyla ilişkilendirir. Hume'da tıpkı Aristoteles ve Kant'ta olduğu gibi 'kendinde iyi' kavramsallaştırması yoktur. İyi bir eylem ya da pratik ancak faydaya hizmet ediyorsa iyidir. Bu bakımdan amaç faydalı eylem araç ona uygun davranışlar olacaktır. Bu nihayetinde ortaya çıkacak hazla ve faydalı işlerle belirlenecektir (Çelebi, 2019: 501). Hume için ahlak ve siyaset alanı deneyimle doğrudan ilişkilidir. Aşağıda da vurgulanacağı gibi o deneysel yöntemi ve tarihsel metodolojiyi kullanarak bu tarz çözümler yapar.

Bununla beraber Hume siyasal iktidarı ve kurumları açıklarken sözleşme yerine uzlaşma kavramını kullanır. Uzlaşmayı sağlayan da yukarıda belirtilmiş olan genel faydadır. Faydayla beraber insanlar birtakım uzlaşma yoluyla be-

lirli kurumları ve siyasal yapıları meydana getirmiştir. Siyasi iktidarı açık-larken başvurulan en önemli kavramlardan birisi olan adalet de Hume için insanların genel olarak faydasına hizmet eden yapay bir erdemdir (Hume, 2019: 42). Öyle ki Hume toplumsal fayda için yeri gelirse adaletin sert ya-salarının bile askıya alınabileceğini savunur (Hume, 2019: 46). Buna paralel olarak başka bir yerde o adaleti ifade eden belirli kuralların toplumsal fay-da için yeniden tasarlanabileceğini savunur (Hume, 2019: 53). Hume'un bu ifadelerini onu gerek Locke gerekse de diğer toplum sözleşmesi kuramcıla-rından farklı kılan ve faydacılık ekolüne ilham olan görüşleri arasında saya-biliriz. Onun için siyasal iktidara katılma ve ona uyma özel ve genel çıkarla-rımızla örtüştüğünden bunu yaparız. Hume bu düşüncesini şöyle ifade eder:

Yönetime neden itaat etmek zorunda olduğumuz sorulacak olursa buna, çünkü aksi takdirde toplum varlığını sürdüremez diye cevap veririm. Bu cevap yeterince açık ve anlaşılabilir. Sizin cevabınız, çünkü sözümüzü tutmamız gerekir, şeklindedir. Ancak felsefi bir sistem içinde yetişmemiş bir kişi bu cevabı anlamayacağı gibi bu cevap onun hoşuna da gitmez. Ayırı-ca, niçin sözünü tutmak zorundasın, diye sorulduğunda köşeye sıkışırınız. Hiçbir cevap bulamaz, hemen niçin bağlılık göstermek zorunda olduğumu-zu açıklamaya çalışırsınız (Hume, 2017: 351).

Hume'un bu eleştirisi insanların verdikleri sözleri tutmalarının geri pla-nında belli motivasyonları olduğuna dikkat çekmektir. Locke'un öne sürdü-ğü kuramda akıl sahibi ve verdiği sözü tutan bir soyut özne karşımıza çıkar. Bu görüşler esasında Locke'un da savunmuş olduğu doğal hukuk düşünce-sine yönelik eleştiriler olarak okunmalıdır. Bu bakımdan Hume spekülative ve normatif olarak eleştirdiği Locke'un toplum sözleşmesi kuramı yerine sonuçları hesaba katan bir açıklama biçimini daha uygun görür. Chwaszcza'nın da ifade ettiği gibi "Hume'a göre normatif gücü, vaat etme kurumuna sahip olmanın toplum ve sosyal yaşam için «gerekli» olduğu için «iyi» ol-duğunun kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece, yükümlülüklerin normatif gücüne ilişkin yarı prosedürel sözleşmecî anlayışı, kural-sonuççu bir açıklamayla değiştirir" (Chwaszcza, 2013: 115). Burada kastedilen Hu-me'un siyasal düzenin varoluşunda ve devamlılığındaki temel motivasyonun siyasal düzenin varlığının sonuçlarının insan yaşamına oldukça fayda-lı oluşudur. Olmaması durumu insan yaşamını oldukça zorlaştıracığından akıl bu bakımdan hislere uygun hareket eder. Faydalı olduğu hissi ve onun getirdiği olumlu hisler insanı siyasal düzene katılmaya iter. Bu bakımdan doğal hislerimiz ön plana çıkar. Bucke ve Catiglone'nin de ifade ettiği gibi Hume siyasal iktidar ve sosyal kurumlar üzerine olan tartışmada yalnızca

sosyal kurumların ve siyasal iktidarın nasıl ortaya çıktıklarını açıklama bağlamında toplum sözleşmesi kuramının başarısız olduğunu açıklamaz aynı zamanda temel sosyal kurumlar insanın doğal hislerinde karşılık bulmadığını gösterir (Bucke, Catiglone, 1991: 461). Buna ek olarak Hume siyasal iktidara katılma ve ona tabi olmanın nedeni hakkında daha geniş açıklamalara yer verir. Onun bu açıklamalarının bazıları yukarıda gösterildiği üzere hem Locke'a bir eleştiri hem de başka açıklama biçiminin de mümkün olduğunu bizlere gösterir. Ancak bu açıklama biçimlerinde en çok ön plana çıkan ve Hume'u Locke'a yaklaştıran bir kavram vardır. Bu kavram üzerinden yaptığı açıklamalarla Hume Locke'un sözleşme kuramına yakın bir yerde durur. Bu da mülkiyet kavramıdır.

Hume'un Mülkiyet Hakkında Locke ile Uzlaşması

Hume için mülkiyet siyasi iktidarın var oluş gayesi ve devamlılığının anahtar unsurlarından biridir. Hume'un ifade ettiği haliyle "bütün yönetimler ve birkaç kişinin birçok kişi üzerinde otorite kurması, bu üç hakka yani kamu çıkarı, iktidar olma hakkı ve mülkiyet hakkına dayanır" (Hume, 2017: 104). O hak kavramını Locke ve diğer sözleşme kuramcılarının kullandığı gibi doğuştan gelen doğal haklar olarak tanımlamaz. O tarihsel deneyime dayanarak insanlar arasında iktidar ve mülkiyet hakkının kabul gördüğünü dile getirir. Ancak Hume da mülkiyetin yönetimin genelinde en belirleyici unsur olduğunun altını çizer (Hume, 2017: 104). Hume'un kamu çıkarı ve fayda kavramlarını çoğunlukla birbirinin yerine kullandığını da hatırlatmak gerekir. Hume'un mülkiyeti tüm yönetimlerin var oluşunun temeline koyması onun Locke'a olan katı eleştirilerine rağmen bu konuda hem fikir oldukları düşüncesini akla getirir. Ancak Hume bunu doğal hukuk ve akıl yoluyla edindiğimiz doğa yasalarına bağlamaz. O daha ziyade insanın eğilimleri ve daha da önemlisi tarihsel deneyimleriyle ilişkilendirerek bir açıklama yapar. Onun siyaset felsefesi üzerine yazdığı yazılara baktığımızda tarihsel birçok bilgi de edinmiş oluruz. Bu yazılarda gerek doğu gerekse de batıdaki kadim devlet ve imparatorlukların nasıl yönetildiği üzerine tespitlerle karşılaşırız. Hume bu yazılarında uygarlık açısından gelişmiş olan ve gelişmemiş kötü olan yönetimler gibi tespitlerde bulunur.⁶ Hume bu hususta şöyle bir örnek verir:

Ticaretin özgür bir yönetimden başka hiçbir yerde filizlenmeyeceği görüşü artık herkesçe kabul edilmiştir; bu görüş öncekilerden, yani sanat ve bilimden daha uzun ve yaygın bir deneyime sahiptir. SUR, ATİNA, SİRAKÜZA, KARTACA, VENEDİK, FLORANSA, CENOVA, ANTWERP, HOLLANDA, İN-

6 Hume bu tespitlerinde uygar ve adil toplumlardan bahsederken özgür yönetim vurgusunu yapar. Bununla beraber o uygar devletlerde mülkiyetin güvence altında olduğunun altını çizer (Hume, 2017: 162)

GİLTERE'de ticaretin gelişmesine baktığımızda, sadece özgür yönetimlerde geliştiğini görmekteyiz (Hume, 2017: 160)

Hume ticaretin geliştiği bu yerlerde özel mülkiyetin korunduğu siyasi iktidarların var olduğunu vurgular. Hume'un özgür yönetim vurgusu da onu Locke'a yaklaştırır. Ona göre "halkın özgür bir yönetimle yönetilmediği bir toplumda sanat ve bilimin gelişmesi mümkün değildir" (Hume, 2017: 169). Bu ifadelerden hareketle onun mülkiyetin korunması ve özgür yönetimlere olan vurgusu liberal düşünceleri çağırıştır. Öyle ki Hume'un bu düşünceleri katı eleştiriler yönelttiği liberalizmin kurucusu John Locke'un temel görüşlerine oldukça yakın düşüncelerdir. Bununla beraber Hume siyasi iktidarın var oluş gayesi ve devamlılığının garantisi olarak özel mülkiyeti savunmuş ve onun ortadan kaldırılması fikrine açıkça karşı çıkmıştır. Hume da Locke gibi özel mülkiyetin kaldırılması ve ihlal edilmesinin toplum açısından ciddi adaletsizliklere yol açacağını düşünür. O da özel mülkiyetin varlığını savunur. O özel mülkiyeti kaldırıp mülkleri eşitlemeyi savunan fikirlere şu şekilde karşı çıkar:

Ancak, bu mükemmel eşitlik fikirleri her ne kadar makul görünse de, tarihçiler ve sağduyu bile, bize onların gerçekte uygulanamaz olduğunu bilgisini verir; ayrıca onlar böyle olmadıkları için, insan toplumu için son derecede zararlı olacaktırlar. Mülk her zaman için eşit kılınsa da, insanların sanat, ilgi ve yetenek hakkındaki farklı düzeyleri bu eşitliği hemen bozacaktır (Hume, 2019: 55).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Hume özel mülkiyetin kaldırılmasını tarihsel deneyimler ve sağduyu açısından yanlış bir düşünce olarak nitelendirir. Ayrıca o toplumların bu şekilde bir düzeni devam ettiremeyeceklerini vurgular. Bu bakımdan Hume'un bu görüşleri onu Locke'un özel mülkiyet hakkındaki görüşlerine ve siyasi iktidarı bu çerçevede ele alan düşüncelerine yakın kılar. Hume'un Locke gibi özel mülkiyet fikrini ön plana çıkarmasının önemli bir nedeni ortaya çıkmakta ve gelişmekte olan sanayi toplumdur. Ticaret ve sanayi toplumunun da en önemli dayanağı serbest ticaret ve özel mülkiyettir. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıktığı dönem bilimin geliştiği ve bu doğrultuda yeni bir toplum olan ticaret ve sanayi toplumunun geliştiği bir dönemdir. Hume da bu yeni toplum modelini bazı nedenlerden dolayı olumlu karşılamış ve desteklemiştir. Hume'a göre ticaret ve sanayinin geliştiği toplumda sanatlar hakkındaki bilgilerimiz artacaktır. Sanayi üretimin artması ve ticaretin gelişmesi beraberinde devletlere bir zenginlik getirmiştir. Bilgi artışıyla birlikte insanlar doğru bir siyasi yönetim meydana getirmede batıl inançlar yerine akla başvuru yapacaklardır

(Hume, 2017: 230). Bilgiden kasıt o dönem ortaya çıkan ve çağa damgasını vuran bilimsel gelişmelerdir. Hume da bu bağlamda dönemin ruhuna uygun olarak bilimsel gelişmeyle ortaya çıkan bilginin yalnızca doğa bilimleri değil insan bilimleri alanında önemli ilerlemelere yol açacağını düşünür (West, 2020: 43). Bu düşüncelerden hareketle Hume'un analizinde ön plana çıkan hususun ticaret ve sanayinin gelişmesinin insanları siyasi yönetim açısından da ileri bir noktaya taşıyacağı düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Hume bir önceki toplum modeli olan feodaliteyi de bu bağlamda eleştirir. Serbest ticaret ve özel mülkiyet insanlara özgürce hareket etme fırsatını verir. Ticaretin gelişmesi insanlar arasında özgür bir alışveriş ilişkisi ve mülkiyetin getirdiği bir takım haklar edinmelerine olanak sağlar. Hume bundan dolayı önceki toplum biçimi olan feodalitenin, tarım toplumlarında mülkiyetin yalnızca toprak sahiplerine ait olmasından ve geri kalan mülkiyetsiz kesimi de köleliğe mahkûm bırakmasından dolayı despotik bir yönetim dışında bir yönetimi sunamayacağını vurgular. Oysa ticaret ve sanayi toplumunda kişilerin mülk edinebilmesi bu despotik ilişkiye imkân tanımaz. Yönetimin de temel sorumluluğu mülkleri güvence altına almak olur (Hume, 2017: 233). Bir önceki başlıkta Locke'un da özel mülkiyetin olmadığı feodal toplum biçimine yönelik eleştirilerine yer vermiştik. Bu açıdan bakıldığında Hume da Locke gibi mülkiyetin varlığının ve korunmasının bir toplumu hem özgürleştirdiği hem de geliştirdiği fikrine katılır.

Hume ile Locke arasında farklı bir bağlantı da kurulabileceği öne sürülmüştür. Toplum sözleşmesi kuramlarında genel olarak insanların "karşılıklı çıkarlar" (*mutual advantages*) temelinde bir araya gelip bir sözleşme yaptıkları vurgulanır. Özellikle Locke'un toplum sözleşmesi kuramında insanlar karşılıklı çıkarlar temelinde siyasi iktidarın çatısı altında toplanıp ona tabii olurlar. Locke'un doğa durumu tasvirinde insanların bu çıkarların farkında olduğu ve onları korumaya yönelik hareket etmek istedikleri vurgulanır (Murray, 2010: 148). Siyasi iktidar altında bir araya gelmek ve ona tabi olmak karşılıklı yararlarından istifade etmemizi sağlıyorsa, Hume'un yukarıda fayda temelli yaptığı açıklamalar bu düşüncelere uymakta mıdır? Bu soruya olumlu yanıt verilebileceğini öne süren yazarlar olmuştur. Örneğin çağdaş siyaset felsefesinde toplum sözleşmesi kuramı geleneğinin bir temsilcisi olan Gauthier, Hume'un siyasi iktidarı açıklarken kullandığı fayda kavramını karşılıklı çıkarlar etrafında bir araya gelmek olarak kullandığını iddia eder. Ona göre Hume bu açıklamasıyla sözleşme kuramının ana fikrini paylaşır (Gauthier, 1979: 17). Ancak Hume bunu Gauthier'in toplum sözleşmesi kuramının merkezine aldığı siyasi özne tasavvuruna dayanarak yapmaz. Zira Gauthier'in de kendi sözleşme kuramının merkezine aldığı bu siyasi

özne ya da özneler siyasi iktidarın varlığını bir sözleşme yoluyla kabul eden akıl sahibi ve eşit bireylerden meydana gelmektedir. Burada temel motivasyon sözünü tutmanın motivasyonu ya da dayanağı akıl sahibi, özgür ve eşit bireyler olmak biçiminde tanımlanır. Oysa Hume için insan duygular ve hisler varlığıdır. İnsanın eylemlerinde de genel olarak bu duygu ve hislere karşılık gelen tutkular etkin rol oynamaktadırlar. O yüzdendir ki fayda kavramını merkeze alır. Zira fayda hoşça giden bir şey olmakla beraber duyguların harekete geçmesini sağlamaktadır. Nitekim bu bağlamda Hume siyasi iktidarı açıklarken kamusal faydayı ön plana çıkarır. O bu kavramı genelin çıkarları biçiminde siyasi iktidarın var oluşunun en önemli nedeni olarak kullanmıştır (Hume, 2019: 83). Yukarıdaki nedenlerden ötürü Hume Gautier'in dediği tarzda bir teorisyen değildir. O halde onu toplum sözleşme kuramcısı bir teorisyen olarak görmek yanlış bir niteleme olacaktır. Ancak yukarıda belirttiğimiz şekilde mülkiyetin korunması kamusal bir fayda olduğundan yani herkesi gözettiğinden Hume için siyasi iktidarın en önemli görevi olarak mülkiyetin korunmasının öne sürülmesi onu Locke'un sözleşme kuramına yaklaştırır.

Sonuç

Bu çalışmada Hume'un siyasi iktidarın varlığı ve devamlılığıyla alakalı Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yönelik karşıtlığı bağlamında iki filozofun devlet anlayışları karşılaştırıldı. Bu karşıtlığın geri planında onun siyaset felsefesi problemlerine yaklaşırken tarihsel metodolojiyi kullanması ve genel olarak siyasal düzenin oluşmasında fayda kavramını esas alması ana nedenler olarak ortaya kondu. Bununla beraber Hume'un Locke toplum sözleşmesi karşıtlığına rağmen, siyasi iktidarın var oluş gayesi söz konusu olduğunda onunla hem fikir olduğu gösterildi. Siyasi iktidarın var oluş gayesinin bilhassa mülkiyeti korumak olduğu hususunda her iki filozofta aynı kanaatte olduğu ortaya kondu. Hume için özel mülkiyet genelin ortak çıkarlarının temel bir bileşenidir ve devlet tarafından kişilerin özel mülkiyeti korunmalıdır. Bu doğrultuda çalışmada Hume'un, Locke'un öne sürdüğü toplum sözleşmesi karşıtı bir siyaset felsefesi yapmaktan ziyade hem ona eleştirel duran hem de bazı konularda ona katılan bir filozof olduğu gösterilmiş oldu. Bunlara ek olarak Hume artık oluşmuş olan siyasal iktidarlara açıklarken rıza kavramı yerine fayda kavramını siyasal iktidarın varlığının temeline koyar. Çalışmada iki filozofun siyasi iktidarın meşruiyetinin kaynağı hakkındaki görüş ayrılıklarına rağmen siyasi iktidarın var oluş gayesinin mülkiyeti korumak olduğu hususunda hem fikir oldukları ortaya konmuştur. Hume da mülkiyetin korunmadığı bir toplumun hem ticaret hem de

bilim ve sanat açısından gelişemeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Özel mülkiyete ve onun devlet tarafından korunmasına yönelik bu vurgu Hume'u Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yaklaştırır. Buna ek olarak Hume bir siyaset teorisi ortaya koymak yerine kendi fikirlerini ve eleştirilerini ortaya koyduğu denemeler tarzı eserler yazmıştır. Bu bağlamda yazmış olduğu en önemli eseri de “*Siyasi Denemeler*” adlı eserdir. Hume'un gerek şüpheli tutumu gerekse de tarihsel metodolojiye yaslanması onu genel geçer ve evrensel siyaset ve ahlak teorilerine karşı mesafeli kılmıştır. Bundan dolayı onun Locke'un toplum sözleşmesi kuramına eleştirileri anti- sözleşmeci olmaktan ziyade genel olarak dönemin siyaset kavrayışı karşısında mesafeli bir tutum alması biçiminde okunmalıdır. Belirtildiği üzere evrenselci iddialar karşısında şüpheliliği ve her türden fanatik hizipleşmelere karşı oluşu bu tutumu almasında belirleyici olmuştur.

Şunu da vurgulamak gerekir ki Hume'un Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yönelik eleştirileri tarihsel olgular ve gerçekliklerle örtüştüğünden haklı eleştiriler olarak okunmalıdır. Ancak konuya normatif standartlar getirme ve hukuk felsefesi oluşturmadaki başarısı açısından bakacak olursak Hume'un siyaset felsefesi Locke'a göre geri planda kalacaktır. Locke'un toplum sözleşmesi fikri Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunda temel metinlerden biri olarak kabul edildiği dikkate alınmıştır ve bugün birçok ülkede liberal siyasi partilerin politika felsefelerinde Locke'un düşüncelerinin oldukça etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Locke'un toplum sözleşmesi bağlamında ortaya koyduğu fikirler özgürlüğü bir ideal olarak alan liberalizmi en güçlü siyasi öğretilerden birisi olarak tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında Hume'un eleştirilerinde gözden kaçan şey ise toplum sözleşmesi kuramının zayıf yönleri olduğu kadar neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alacak kadar güçlü bir siyaset felsefesi olmasıdır. Bu bakımdan Locke'un toplum sözleşmesi kuramı çerçevesinde ortaya koyduğu liberalizm özgürlüğü bir ideal olarak sunan özgün bir öğreti olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. İnsan idealleriyle ve ilkeleriyle yaşamayı var oluş gayesi olarak gören bir varlıktır. Aklın ortaya koyduğu özgürlük ideali de böyle bir şeydir. Locke'un düşünceleri bu çerçevede halen insanlara normatif olarak yön göstermektedir. Akli tutkuların kölesi olarak gören Hume'un atladığı husus belki de budur.

Öz

John Locke ve David Hume'da Siyasi İktidarın Meşruiyetinin Kaynağı

Bu çalışmada Hume'un siyasi iktidarın varlığı ve devamlılığıyla alakalı Locke'un toplum sözleşmesi kuramına yönelik karşıtlığı bağlamında iki filozofun devlet anlayışları karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilecektir. Bu karşıtlığın geri planında onun siyaset felsefi problemlerine yaklaşırken tarihsel metodolojiyi kullanması ve genel olarak siyasal düzenin oluşmasında fayda kavramını esas alması ana nedenler olarak ortaya konacaktır. Bununla beraber Hume'un Locke toplum sözleşmesi karşıtlığına rağmen, siyasi iktidarın var oluş gayesi söz konusu olduğunda onunla hem fikir olduğu gösterilecektir. Siyasi iktidarın var oluş gayesinin bilhassa mülkiyeti korumak olduğu hususunda her iki filozofta aynı kanaattedir. Hume için özel mülkiyet genelin ortak çıkarlarının temel bir bileşenidir ve devlet tarafından kişilerin özel mülkiyeti korunmalıdır. Bundan dolayı Hume Locke'un öne sürdüğü toplum sözleşmesi karşıtı bir siyaset felsefesi yapmaktan ziyade hem ona eleştirel duran hem de bazı konularda ona katılan bir filozoftur.

Anahtar Kelimeler: Toplum Sözleşmesi, Siyasal iktidar, Özgürlük, Rıza, Mülkiyet.

Abstract

The Source of Legitimacy of Political Power in John Locke and David Hume

In this study, John Locke and David Hume's conceptions of the state will be analyzed comparatively, with particular attention to Hume's opposition to Locke's social contract theory, which is at the crux of political power. At the background of this opposition, we draw attention to Hume's use of historical methodology while approaching the problems of political philosophy. In addition, we note Hume's appeal to the concept of utility in the formation of the political order in general as another reason for his position. However, it will be shown that despite his opposition to the Locke social contract, Hume agrees with him when it comes to the purpose of the existence of political power. Both philosophers are of the same opinion that the purpose of the existence of political power is to protect property. For Hume, private property is an essential component of the common interests of the general public, and private property of individuals must be protected by the state. Therefore, we conclude that Hume is a philosopher who both criticizes Locke and agrees with him on some issues, rather than merely presenting a political philosophy criticizing Locke's the social contract theory.

Keywords: Social Contract, Political Authority, Freedom, Consent, Ownership.

Kaynakça

- Baucher David, Kelly Paul. (1994). *The Social Contract From Hobbes To Rawls*. London: Routledge Press.
- Bentham, Jeremy. (2000), "An Introduction to The Principles of Morals and Legislation", Canada: Batoche Books.
- Buckle Stephen, Catiglione Dario, Hume's Critique of The Contract Theory, *History of Political Thought*, Vol: 12, No: 13, pp. 457- 480.
- Chwaszcza, Christine. (2103). Hume and Social Contract: A Systematic Evaluation, *RMM Journal*, Vol,4, pp. 108- 130.
- Cohen, G. A. (2014). *Lectures on the History of Moral and Political Philosophy*, New Jersey: Princeton University Press.
- Connif, James. (1976). Hume's Political Methodology: A Reconsideration of "That Politics May Be Reduced to a Science", *The Review of Politics*, Vol. 38, No.1, pp. 88- 108.
- Çelebi, Emin. (2019). Hume'un Ahlak Kuramı Üzerine Yapılan Bazı Yorumların Değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 8, No.2, ss. 497- 504.
- Gauthier, David. (1979). David Hume, Contractarian, *The Philosophical Review*, Vol. 88, No. 1, pp. 3- 38.
- Hall, John A & Ikenberry, G. John. (2000). *Devlet, çeviren: Yeşim Olgu Alibeygil ve MuratŞipal*, Ankara: Doruk Yayınları.
- Hegel, G. W: F. (2015). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çeviren: Cenap Karakaya, İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Hobbes, Thomas. (2017). *Leviathan*, çeviren: Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hume, David. (2009). *Ahlakın İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma*, çevirenler: Merve Menekşe Özer, Adnan Akdağ, İstanbul: Say Yayınları.
- Hume, David. (2017). *Siyasi Denemeler*, çeviren: İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Lessnoff, Michael. (1986). *Social Contract*, London: Macmillan Education Press.
- Locke, John. (2020). *Yönetim Üzerine İki İnceleme*, çeviren: Ömer Saruhanlıoğlu, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Marshall, Geoffrey. (1954). David Hume and Political Scepticism, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 4, No. 16, pp. 247- 257.
- Murray, A. R. M. (2010). *An Introduction to Political Philosophy*, New York: Routledge Publishing.
- Murteza, Gökhan. (2020), *İskoç Aydınlanması Çeviri Seçkisi*, çevirenler: Çağlar Koç,

Gökhan Murteza, Çoşkun Şenkaya, Özgür Yalçın, Eylem Yolsal- Murteza, editör:
Gökhan Murteza, İstanbul: Pinhan Yayınları.

Pulkkinen, Oili. (2003). *The Labyrinth of Politics: A Conceptual Approach to the Modes of the Political in the Scottish Enlightenment*, Jyvaskyla: Jyvaskyla University Press

Riley, Patrick. (1982). *Will and Political Legitimacy: A Critical Exposition of Social Contract Theory in Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, and Hegel*. London: Harvard University Press

Ruby, Christian. (2012). *Siyaset Felsefesine Giriş*, çeviren: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.

Solomon, Robert C. (2004). *Adalet Tutkusu*, çeviren: Ertuğ Altınay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

West, David. (2020). *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş*, çeviren: Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Wolin, Sheldon S. (1954). *Hume and Conservatism*, *The American Political Science Review*, Vol. 48, No.4, pp. 999- 1016.

Zelyüt, Solmaz. (2017). *Dört Adalı (Bir Kıtalı)*, İstanbul: Öteki Yayınevi.